

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ЗАБАВУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАРЛОВИЋ.

Преплата из Црне Горе и сва писма шаљу се самом уреднику.

Преплата из Србије упућује се Велизару Валожићу у Београд, а из других крајева под адресом Р. Рападановић Салтаро (за „Црногорку“).

Преплату примају сви наши књижари и новинарске експедиције. Неурадирана писма не примају се.

Изази сваког четвртка на цијелом табаку.

Стаје за Црну Гору, Аустро-Угарску, Босну и Херцеговину;

годишње . . . 6 евра.
на по године . . . 3 „
на четврт године 1 „ 50.
За Србију годишње 20 дин.
на по године . . . 10 „
на четврт године 5 „
све друге земље 20 фран.
годишње.

Број 5.

ЦЕТИЊЕ, 9. Фебруара 1884.

Година I.

МОЗАК И СРЦЕ У КЊИЖЕВНОСТИ.

(Наставак.)

Кад зборимо овдје о Јевропљанину, не треба узети да ту мислимо све Јевропљане без разлике или ма којег од њих из реда. Не, овдје је збор о Јевропљанима у опште, или још боље да речемо: о предстаницима јевропске културе и цивилизације.

У таквог дакле Јевропљанина прогресивни развитак мозга неуравњено је већи не само од развитка мозга у остале животиње него и од развитка мозга и осталијех људи.

У томе је његово предство, сила, моћ и господарство над свијетом животињским и осталим људима на земљи.

Већ по самијема непобитним законима о пашћељетвеном пријеносу органских особина, било непосредним пашћељивањем било такозваним атавизмом т. ј. пренапањем особина у размаку од повне нараштаја, дијете јевропско још у самом ембрионалном зачетку свом, дакле док је још у утроби материној, примило је клице за потоњи састав, развитак и огромну радњу својега мозга, које клице није могла примити ниједна животиња, а и ниједна Папуанац од својијех родитеља, дједова и праједова.

Иза тога и осим тога, од рођења па до смрти каква голема разлика у количини и квалитету материјала, који се из спољашњега свијета унесе у мозак једнога Јевропљанина и једнога Папуанца, и каква голема разлика у раду мозгова те двојице, док прераде оно што им спољашњи свијет даде!

Чим се свијет стане будити у мозгу јевропскога дјетета, примајући утиске из спољашњега свијета и градећи од њих сталне представе, оно му пада, речимо на Рафаилову слику на дувару. Оно њу не може схватити ни разумјети, али мало по мало она му се урезује у мозак, чисти и правилни облици њени засјецају се и слажу стално у магацине мозга, и памћењем се послје ваде одатле сваком приликом

и сваком пригодом. Исто то дијете јевропско, тек му је ухо отворило врата на мозгу, на души, да чује спољашњи свијет, чује не само њекни мајчини глас, него и чује из оближње собе складне акорде Росинијеве, Мајерберове, Бетховне и т. д. или чује складни збор од ијесме: „Снавај ми чедо!“ и т. д. Као оно при слици Рафаиловој на дувару, тако му исто са гласовира или из сл. жнога хора какве отијеване пјесме пролазе топови кроз ухо у мозак, у душу, и ту му се стално урезују и слажу у својим правилим, чистим, складним облицима.

Од свега тога ништа не види и не чује дијете човјека азијатског или африканског. Што оно види и чује, то је тамап подобно, да начини од њега оно што су му били и родитељи да мозак његов остави на оној истој стери развитка на којој је стојао и мозак родитеља му, да не отвори у њему и не напуни оне многобројне ризнице и магацине, који се тако рано отварају и напуњају у јевропскога дјетета. Једина равнoprавност и једнакост, коју ужива заједно с јевропским дјететом, састоји се у том, што види исто сунце и исту дугу, чује исти гром, мирине исти цвијет. Па ни у томе нијесу са свим једнаци, јер докле је Папуанац ограничен на саме оне природне појаве, које се указују под стегнутим хоризонтом земљишта гдје живи и с којег се не миче, докле Јевропљанин јури с краја на крај свијета, гледа раћање сунца тропскога и дивн се погариној свјетлости сјевера, пливтује морске дубине и атмосфере далеке висине, посматра величанственни пад Нијагаре и отгвевито задисање Везула и т. д. и т. д.

А тек кад школа наступи, кад се књиже отворе! Унадне млади мозак у читав један нови свијет; разговара се с људма из најдавнијих времена па све до својијех савременика, с људма које никад није ни видно ни чуо а ипак их и види и чује; с људма који су давно истроули у гробу а ипак живи стоје пред њим и тако рећи на сав глас разговарају се с њим.

Читави вјекови и народи, са умљем и дјелима својим, пролазе му кроз мозак, кроз свијест, остављајући у њему неброј утисака од свакојаке руке. Што су најузвишенији умови мислили, што су најблагороднија срца осјећала, то се све хвата, прима, слаже и смјешта у небројене шканије човјечијег мозга. Благом свијех вјекова и народа цуни се ризица умља његовога. Што су велики мозгови свијех вјекова и народа чистом радњом својом на непрегледном пољу многостручних наука израдили, што је моздана радња људи свијех вјекова и народа, уз повишену сарадњу срца, у стиху, камену, на платну, у тоновима створила, то све стоји отворено пред свијешћу Јевропљанина и уноси се дању и ноћу на стоваришта његове душе. Па што већма идемо у напријед, све већма престаје Јевропљанин бити само члан својега народа, а постаје члан, дјелотворни члан цијелог човјечанства, живи све више не сам за себе па ни сам за свој народ, него са свјема својим сувременницима заједно. Телеграфска жица саставља га с цијелим човјечанством; њом су му примакнути у непосредну близину, непосредни додир сви догађаји у свијету, а на тај начин обим сазнавања, количина материјала, који данас допире до свијести, који улази у душу једног Јевропљанина, раширена је и помножена као никад прије.

Додајмо к томе цијели државни и народни живот једног Јевропљанина са бурним, наглим и превртљивим мијенама његовим на пољу политичном, економском и социјалном, са огромном масом мисли и осјећаја који се ту сваки дан избаце путем јавнијех зборова, у скупштинама, парламентарима, друштвима, и путем јавне штампе која све то у милионима канала проноси па све четир стране свијета; додајмо још и изложбе свјетске, на којима се на једном мјесту са свијех крајева свијета излаже на поглед ока и на размислање мозгу све што је мозак човјечији могао најсавршеније измислити и помоћу осталијех органа тијела човјечијег и других у службу човјекону узетих сила и инструмената израдити.

Могли бисмо к томе још доста којешта додавати; али довољно је и то, па да се види, колика огромна сила материјала, по количини и квалитету, узјече данас на мозак једнога Јевропљанина!

Да се та огромна сила само прихвати и сложил у мозгу, да се само свијест о свему произведе у мозгу, колика му треба радња његова, дакле колики напор силе, колика потрошња материје његове!

А шта да речемо тек, кад на ум узмемо, да се тај огромни материјал не само просто

слаже у мозгу, него и да се ту *прерађује*, или, како се обично каже, да се о њему више или мање, слабије или јаче, *мисли, размишља, суди?*

Колико се ту тек хоће рада и напора можда, да се употребе дакле и потрошка његове материје, сила које у њој леже, а тако исто материје и сила свијех осталијех дијелова тијела човјечијег, који мождајо радије служе и с њом заједно *душу човјекону* чине!

Познато је правило физиолошко, да се сваки орган тијела човјечијег у нормалним приликама радом снажи и све већма развија. Ако му се и троши материја, она се онет својим путем и начином све то више и боље занавља — разумије се вазда под нормалним околностима. То видимо лијено, својим очима, на развиту онпјех мишићних партија нашега тијела које су највише раду изложене.

То што бива с тим партијама мишића, бива исто и с оном партијом нашега тијела, која се зове мозак, кад је највишем раду изложена. И он се дакле у толико више снажи, у колико се више употребљава, у колико је више раду изложен. Он се тијем развија не само у количини масе, него и у цијелом саставу свом, а нарочито у сили своје материје.

Када знамо по оном што смо напријед казали коликом је раду изложен мозак једнога Јевропљанина, онда можемо из тога ласно судити, да се мозак његов у количини масе, саставу и сили материје, којом ради, морао развити много јаче него у осталијех људи.

А то је факт.

Дошли смо дакле до ових резултата: Прогресивни развитак мозга јачи је у човјека него у животиње, а међу људма и народима јачи је у онпјех људи и народа који више мозгом раде.

Како се пак органска материја појављује у највишој потенцији своје моћи у мозгу, то се по себи разумије, да ће највише моћи у опште имати она индивидуа, у којих је мозак највише развијен, дакле човјек више него животиња, а међу људма више мождајо радници него мождајо нерадници.

Прогресивни развитак мозга — то је напредак.

Прогресивни развитак мозга — то је сила, моћ, господарство.

Наспрам тога мора нам сада јасно бити, за што човјек преже у кола и ставља под јарам физично много јачег од себе коња и вола; за што Инглезу служи Индијанац, Французу Алжирац и т. д.; за што Јевропа шири господарство своје над свјема дијеловима свијета.

Нема дакле напретка без мождајога рада;

нема трајне силе и моћи без развитка највише
органске силе и моћи човјекове.

Стоји дакле оно што се каже: ум царује,
снага к аде ваља!

Или другим ријечима: Мозак господари, ми-
шић пздире!

(Наставиће се).

Т р и б р а т а .

(Посвећено Новаку Рамову Јововићу).

Јуначка оца јуначки сине!
За твоју храброст и за врлине, —
Слабашних пет-шест стихова ових
За спомен оца стричева твојих
Пружа ти перо деснице моје,
На саучешће жалости твоје!
Прими их дакле јуначком руком,
Нек они буду загребним звуком,
Докле се pjesник боли не јави
И њима вјенац достојни справи.

I.

П О П Л У К А .

У сред наше Црне Горе,
А у село Марковицу,
Справља мајка прије зоре
До три сина у планину:

„Ајте ђецо, Бог ми е вама,
Ђе вас света дужност зове,
Али само саслушајте
Ваше мајке рјечи ове:

„Кад будете на мејдану
Ђе се црна крвца лије,
Нек ни дрвље ни камење
Ваше прси не сакрије;

Нек се знаде да имадох
Три витеза соко-тића,
Нек се знаде да сте синици
Храброг Петра Јововића.“

Ђецу своју не загри,
Већ што само ово рече,
Па ни сјетна ни весела
На траг у свој стан утече.

Три витеза црном гором
Лете као соколови,
Да приспију на Граховал
На Царев Лаз српски нови.

Мајчине се клетве бојећ'
С Турцином се ето боре,
Да не пуште турску силу
У њедрима Црне Горе.

Турска војска силно врви
Од Билеће и Требиња;
А поп Лука нема гласа,
Нит помоћи са Цетиња.

Тутњи, јечи турска сила,
Под небом се диже јена;
А поп Лука с малом четом
Као витез Мирка чека;

Јер се боји соко сиви,
Да му Мирко зло не рече,

За то ето Турке бије
Турке бије, главе ејече.

Па зар ова чета мала
Може путе да препр'јечи,
Када ето турска сила
Са помамом од свуд јечи?

Може Лука, може Рамо,
Може соко поне Мило
Зауставит' турску силу,
Да не сломи српско крило.

Ал' са војском црногорском
Чим од дневи неста зрака
Соко Мирко као муња
Из густога ниче мрака.

А верице браћи таје,
Што се тако храбро бие,
Па Данилу пун радости
На Цетиње књигу пише:

„Кадри-паша са свом војском
На Граховал ето стоји;
Ал' на пријед он не смије
Е се под Лука боји.

А јутра ће зором раном
Ударит' му чете наше,
И надам се да на коцу
Биће глава Кадри-паше“.

И у јутро прије зоре
Закликташе дивердари,
Зајечаше српске горе
Закликташе поглавари.

Мирко пази на све стране
Буда врви војска наша,
И боји се понавине
Е ће утећ' Кадри-паша.

Па новика соко Мирко:
„Ђе си сада поне Лука!
Храбром твојом четом малом
Брже хптај пут Клобука.“

Соког'те ми војску нашу,
Сјец'те ецке адулмаре,
И потрес'те Кадри-пашу,
Разнес'те га на ханцаре!“

Лука скочи су два брата,
С храбром четом у бој лете,
Турке бију, Турке кољу,
Боже, Боже, дивне чете!

У најгушће турске трупе
Већ допр'о соко бјеше;



NACIONALNA
BIBLIOTEKA
I GORE

DURBEVIC
CRNOJEVIC

Ал' помагне турске стр'јеле
Храбро срце разијеше.

Па гле! ено к' земља клону
И у крвцу вас улогу,
И повика: „Јуриш, борци!
Пашу, пашу, Црногорци!“

Црногорци јуриш чине,
Турска војска пада, гине,
Све од јутра па до мрака
Чине јаде од Турака.

Продоли се дивне наше
Турским трупама наслагаше,
И на коцу помета је
Глава силног Кадри-паше.

Весели се пир сад хори
На Граховцу равном пољу,
Дивне славе Црној Гори
И витешком ње престољу!

Кроз врлети Црне Горе
Два витеза само-сама
Тужно иду и не зборе,
Јер их типти љута рана.

Тужно иду и боје се,
Јер трећег брата није,
Да жалосна вијест ова
Стару мајку не убије.

Весело их мајка ерела,
Па их грли и целива,
А сузама мјеста није,
Нити Луку оплакива.

„Ка' јунак је погинуо,
Па га зато жалит' не ћу,
Већ ћу Бога вазда молит'
Да нам даде такву срећу.“

Марко Врбца.

МИЛОШ ОД ПОЦЕРЈА.

Приповијетка из народног живота.

Пише Симо Матавуљ,
(Наставка).

А и бијаше Милица мимо остале дјевојке. Осредњег раста, витка у пасу, обрашчића округластих, великијех плавијех очију а космата као вила. Кад се наем је сину јој бисерци ау би а е обје стране руменијех усана најравне јој се двије јамце. Колико је лијена толико је и умилјата и наметна и усталница. Јутром је најрва на ноге, те се она већ враћа с воде кад остале дјевојке полазе. У кући помаже мајци; на њиви, на сјенокосу, око дувана, свуда ради као најмлађа, а кад јој од тога тежег посла претече времена, онда сједи за тару или везе што или шије. Увијек је весела и мило јој се вашалити. Нана хоће понекад да је чува, пак је пука да мирује, а она ће тада мајци: „не мпрујем ти, богме, док ми не доведеш замјеницу!“ Тијем је хтјела да рече док јој старијег брата не ожене. А то није било далеко јер су већ испросили дјевојку и доведше је баш тијех поклада, кад је Милош код куће. Томе старијему сину Илијину, Којадину, било је тада двадесет и двије године. Бијаше то кратак момак, кратка трупа, те сав онако висок. Мирал, доброљудан и вјечни мучалица. Ни у чем не наликваше Милици. Између Милише и Тадије било је још једно женско дијете, које је умрло друге године. Милицу су и до тад просили и укућани су наваливали да се уда, јер је обичај да се дјевојке трее из куће најприје, пак да се браћа жене, али она не хтје док не види снашницу у кући.

Ето, тако је било у кући Илије Тадија,

кад се Милош опорављао. Милица га је пазила, као што ерпска сестра пази срата, пак да је губавац. Она га је и сада сједала на своје крило, као у дјетињству што чинјаше. Она му је бирала и приправљала јела; тепала му и милувала га као мало дијете. Милош се брзо придигао и оснажио под благотворном његом своје љубазне сестре.

По што оздрави, одлазио је по некад к манастиру, али није тамо поћивао, премда су га калуђери устављали. Тешко му је било да остане код куће, јер није могао да ради. Илија није био баш тако сиромашан; имао је десетак говеда, једно педесет глава ситне стоке, десетак рала прљуге, а највише је добивао тргујући с дуваном, који је носио у Дубровник, — али у сеоској кући, пак била и пмућна, један докан је одвише. Могао је Милош да остане у манастиру, пак да одговара и послужује у цркви, као што му је Серавим говорио, али и то му се некако није свиђало. Тако је стојао у некој неизвјесности, ходао од манастира до куће; видјело се да га пече, да нешто хоће да почине, а није му се дало почети. Најзад оде к Серавиму и каже му да је паумно отворити школу, ако ће му дати једну од повећијех ћелија. Калуђер скупи сељане и каже им то, а они сви једва дочекаше. И тако Милош од Поперја постаде учитељ.

Не треба ни казати да је он са свом душом настојао око њака, а било их је до педесет. Дјеца су с почетка мало и комендијала с њим, али он мало по мало, стрпљењем и онако братски, припитоми их. Тринадије му је био десна рука, док се унутро и ослободио. Већ у у полак часовног носта, школа је што-но се рече цвјетала; дјеца су се отимала да не изоста-

ју, а већ почела да патуцају по гдјекоје слово. Велика новост у селу. Среташ Ђакове на буљуке, са књигама у руци, те путем грају, препиру се о нечем што уче, — да је милина видјети. А да им се ко наруга грбоњи учитељу, би сви изигули за њ. А и Чучевљани почели боље и боље поштовати Милоша. Разумије се да су се они поносили са својом школом, првом школом што се отворила у кадицуку.

У кући Илијиној било је, међу тим, промјене. Нова је снаша доведена, а и Милица се у дала десети дан по свадби братовој. Догодило се још нешто. Као што смо већ рекли, Илија је сносио дуван на продају, дође у Тесаровицу. Он је сизазио тамо сваки осми, десети дан, највише у град а понекад и у Нови. Некако о ускресу — те исте године кад је Милош школу отворио — погине један Турчин из Требињске околине, а погине баш на граници Чучевској, на путу што води к Новоме. Илија је тамаи био у Новоме и задржао се, ваљда препријечен печим, дуље него обично. Турци истражуј ко је, те како није било свједока, нијесу могли окривити никога, али посумњај на Илију, те кад се врати одведене га у аге у Требиње. Којадни се смео, до зна шта ће, а и онако није био домишљан; Јокна и снаша у лезек, — сва женска помоћ. Кадућери и селани, до душе, прегнуше, те око кадије и младица. Свак је увјерен био да је Илија прав у томе, те су га и сви бранили и присезали се, само кнез Милића некако се утесао, а ма да је ријечи проговорно у одбрану страдалника. Нека то, а ма се Прџаш Милунов клео да је слушао по Требињу, како је исти кнез Милија окривљавао Илију, на само пред Турцима. Али некако, и Турци увидјеше да је сиромашак праведан, те га пустише по што је одчамао три пуна мјесеца у тамници. Јадни човек по што пзађе, и по што је неко вријеме стојао дома да се оспажи, онст стаде да путује са свом трговином. Наонако а по своју главу! Најоше га мртва на оном истом мјесту гдје је онај Турчин заглавио. Три му синцирлије бјеху груди раздрле. Види се да је била засједа, и да су му кидисали брастенаци погнулог аге. Разумије се да младице није за то криво никога, а кнез Милија је говорио да је боље е је тако, јер би, тобоже, десетина правих из села, а авом платили.

Све је село знало рапта је кнез имао зуб на Илију. Давно, још кад бјеху момци Илија и Милија, косили су једном манастиреку ливаду. Било је њих десет косача, сви под оружјем. Илија је био и онда мирљачина а снажан и срчан као лав. Онај други, радо се крвочио и хвалисао то, ово, пак се ту међу ко ацима

стаде надметати и задјевати час овога час онага а Илију највише. Илији се досади те му запријети да ће га ошамарити, ако га се не окане. Овај ће подругљиво вему: „Ево ти на поклон моја леденица, ако ти узбаста и претом ме доватити“. Илија од ријечи, залети се, ошине га, узме му леденицу те је себи задјене, пак — никоме ништа.

Ето рапта и од кад је кнез помрзео на Тадијића, пак ни до тада заборавио није. И сељани су помрзли кнеза од кад Илија погубе, те би он зло прошао, једне недјеље пред црквом, — мало времена послје погибије Илије — да га учитељ Милош, он главом, не одбрани од разјареног народа.

Несретно момче, колико га јада снаје у не пуној години дана! Није му се још ни заскорушила једна рана на срцу а сво му се друга нашла. Занета се доста прокалио кроз жалост, — а кажу да треба човеку да се прова њу провали. Отимао се јадик да га јад не превлада, јер је имао сад велику дужност и велику одговорност. Није шала педесеторо дјеце, отргнуте кућном раду, да код њега напкаде с добићу сву дапгубу. Разумијевао је он то лијепо, те је заборавао на себе, а са свом снагом и душом се олао на лијепи посао, који је сам изабрао. Радио је свесрдно и у мудро, јер је навабио с двора књиге и учила, што му требаху. Он се за сваку своју потребу око тога посла обраћао неком Србину учитељу у Приморју, који му је с братском љубављу помагао.

И би ушћешан његов рад, јер до Госпођина-дне, ђаци му прођоше буквариће и научише по нешто и мрчити; а како пјенаху у цркви! томе би се, занета и варошанин зачудио.

Пак није он само дјецу учио, него и браткоте. Казивао је људима из књиге, све што су га могли разумјети. Казивао им је славу прошлост нашега народа; читао им је и о пољском раду и о тимарењу сточе, о гајењу поврћа и воћака и т. д. Најрадије га слушаху кад би им читао црногорске новине, што му је онај учитељ из Приморја кршом љубао. Е, то се редовно читало, зими у витењу, а љети под липом, више манастира. То је кријесило највише варњике; то је штиво мамило силу разговора и разлагања. Разумије се да је и ту најпретеклија ријеч била Милошева. Оно што би прочитао, оно је било само као да се уведе у тај разговор, а он се, за тијем, распљани пак разведи на широко, а свака му ријеч из срца, а што из срца долази оно пада на срце, те се ту и расплана. Подјаривао је мржњу против ерскихјех душмана, а улијевао је људима уздање у се и у браћу преко границе. Разумије се да кнез Милија није завиривао у те екунове.

Тако он проведе четири пуне године, учећи дјecu и људе. Већ је подновио лијепо киту ђака, што умију читати и писати и у цркви цјевати. Чучевљани га поштују у велике, нити је икоме ни на крај памети да се с њим шади, а ни за њим, као пријед. Сад више није „Милош од Покерјаааа“, него „Милош учитељ“, тако га је сваки звао. „Шта мисли Милош учитељ“. — „шта каже Милош учитељ“, — то је свакоме прва ријеч била при каквој двоумници.

Ето, то би плод његове радиности и његове љубави према народу. Народ је био оно „нешто“, што је Милош љубио мимо све на свијету; више него себе сама и већма него ли Милицу, која му је милија била од живота. Ту узвишену љубав њему је Пљоска надахнуо. Пљоска је умно палећи се о свему и, тобоже, ситнећи све, надахивати својом пошнуку снажне осјећаје. Камо срећа, да је међу нама људи као Пљоска, више него ли људи што с највећом озбиљношћу проповједају о стварима, којима само мало вјерују!

Већ су и Турци почели сумњати на њ, те би га, можда, слава допала да постане народни мученик, да судба другачије не обрну.

Пуче пушка у Невесињу, те одјекну по свој Херцеговини. Турци се сенебише; епопаде их страх од сјутрашњег даца. Сви крајеви Херцеговине, пак и трезбињски надљук стадоше као пушка зашета. Милош прекиде школу, пак се уостручи; облијетао је на све стране, подјаривао и соколио народ.

(Наставиће се).

Митрополит црногорски Василије Петровић.

Пише Марко Драговић.

(Наставак).

Приморје је страшно страдао од нападаја Црногораца, што је Црногорцима врло као било јербо су они у Приморцима видјели своју рођену браћу потлачену од латинштине, а с друге стране Црногорци су признавали и то да су Приморци свагда у свакој могућој прилици бивали у помоћ Црногорцима у вријеме њихових ратова са Турцима. Црногорци су знали да би Приморци свагда с њима у највећој љубави живјели и подијелили с њима и вошљедњи грош да им је дала накосна мљетачка влада. За то су Црногорци гледали свакијем начином да се уклоне непријатељштине између мљетачке и црногорске владе и да се држе пријатељски погранични одношаји.

Црногорска влада престављала је мљетачкој влади све несреће које произлазе због пограничних свађа, и све штете које отуда произлазе како за Црногорце, тако и за мљетачке поданике, и свагда рањане да се одклоне те несреће пограничне свађе.

Велика се смутња бјеше учинила и године 1737, и то све због злијех ипдстунака мљетачких власти

према Црногорцима. Мљетачи бјеху затворили паза-ре и све своје границе, а Црногорци са своје стране били су тако узаптели Приморје да се ни један Приморац ни на путу није смисо показати. Куд ће више несреће за народ од овакоме.

Владика Сава јави о томе стању мљетачкој влади са молбом да се предузму мјере да се те несреће прекрате. Мљетачка влада одазове се овоме позиву и нареди генералу Ђорђу Гришану да дође у Котор и да развија ствар. Бенерал Гришани углави састанак са владиком Савом који је и био у Котор. По што се је развијала ствар учињен је мир, и границе мљетачке у Приморју ошет су биле отворене за улазак Црногорцима. Том приликом биле су издате и плате оним главарима црногорским којима су биле исте одређене за заслуге учињене мљетачкој реублаци.

Но и ови мир не траја дуго. Опет се почеше међу Црногорцима и Приморцима крварења и свако зло. Овакијем несрећама највиши кривац био је Николин Волица, која је био велики непријатељ црногорскога народа. Због ових свађа опет посла мљетачка влада генерала Долфина те дође у Котор. Овај се опет састане са м. Савом и другијем главарима црногорским у Котор, те опет повратине мир међу крајинама. Али опет остане у Котор за поглавара Николина Волица који изнова произведе смутњу, те и преговори владике Саве са Долфином останаху узалудни.

У ово вријеме дође у Котор за „провидура екстраординарног“ Марко Антоњо Травијан. Овај одмах, чим је примио управу Приморјем на себе, показао је добру вољу к добром реду у његовој области и к одношајима к Црној Гори. Травијан је одмах дигао са сјуджбе Николина Волицу, због тога што је видио да је неки Волица највише производни пограничне смутње. За тијем углави је састанак са владиком Савом и главарима од Црне Горе и Приморја. Овај састанак био је у Котор. То је било године 1738 Јунија 26. На овоме састанку постигнуто је споразумљење између владе црногорске и власти мљетачких. Црногорцима су били отворени пазари приморски те су с миром Црногорци могли слазити у Приморје и потребне ствари тамо набављати. За све вријеме док је Травијан био у Котор, био је сачуван мир и у опште добри одношаји између Црногораца и Мљетака.

По што је Травијан отишао из Котора, опет је дошао на управу у Приморје стари непријатељ црногорски Волица, те се опет помути народ и повратиле се стара зла и свађе на граници. У ово вријеме био је послан за „провидура екстраординарног“ (особитог изасланика) Марко Кверини који, по савјету Волице, дигне читаву војску да се бије с Црногорцима и да им не да нигде прелазити преко мљетачке границе. Он намјести неколико војске по граници, а највиши дио остави у фортицу Тројци и око ње. Ова је војска имала задаћу да затвори главни пут који води из Црне Горе у Приморје.

Кад су ово чули Црногорци одмах се приправе да враће Латинима „жао за срамоту“, те скупе око 10 хиљада војске да ударе на Приморје и да све предаду огњу и мачу. У ово вријеме владика Сава био је болестан, те није могао ни примати учешћа у овоме народном покрету, којијем је управљао јуначки и одважни архимандрит, послје митрополит Василије.

Кад је чуо Марко Кверини, и с њим његови

Латини, какав им дар спрема Црна Гора, богме се добро предадоше и тражише мир. Марко Кверини написа владици Сави једно писмо да заустави Црногорце и да претече велико зло које се овом приликом хоћаше догодити у млетачкој Приморје. Сава одма позове к себи свога синовца Василија, којегу су Црногорци веома љубили, и који је имао код народа велики уплив, и рече му да умири Црногорце и да их заустави да не ударају на Приморје.

Василије и Црногорци, и ако им бјеше жао да не плате латинима дуг, послушаше свога владика, и војска се развије својим кућама.

Послије овога уговорен би састанак ради договора о миру, који је и био у Котор, гдје су дошли на састанак многи главари Црногорски. Но од овога састанка готово није било никакве користи. Крајина је остала ако и не у рату, ано у врло рђавим одношајима.

У ово вријеме, године 1742, владика Сава отиде у Русеју, а остави управу над Црном Гором своме синовцу Василију. Василије са свом снагом своје велике енергије поче се етарати^{*)} да поврати мир и поредак како на граници, тако и у унутрашњости Црне Горе.

Године 1743 дође у Котор за „провидура екстраординарно“ Иван Батиста. Овај, како и његови предшаственици, написа Василију ласкаво писмо позвавши га да порадје заједно да се мир и поредак утврди међу Црном Гором и Млеткама. Василије на ово писмо одговори исте године 27. Септембра да је он готов све учинити што се односи к добру оба народа и што би могло утврдити међусобни мир. Уговориле да учине састанак у мјесецу Октобру исте године.

Василије је добро знао лукавство и преваре млетачкијех власти, па је писао Батисти писмо и питао да не ће бити какве преваре са стране њихове. Батиста одговори да је вјера, и да Црногорци могу слободно саћи у Котор, гдје не само да им не ће бити учињене никакве напаст и превара, но да ће бити примљени са свијема почастима које пристoje гаварима једне земље.

Послије ових преговора Василије, с главари-ма, отиде у Котор, гдје донета би дочекан са великом почашћу, али то бјеше „Јудино цјеловање.“ О нечовјечној превари коју тада млетачке власти учинише Црногорцима савременик пише овако: „По што добосмо у Котор, Болица, велики душмани Црногорски, оклевета Црногорце пред провидуром и доказа му да Црногорци хоће да узму на силу Котор, по да се предузму мјере против њих и да се нареди да Црногорци сви, осим главара, морају изаћи из Котора. Провидур последна Болицу, те нареди да Црногорци одмах изиду из града и да се враћају дома. Но и с овим Болица није био задовољан. Он наговори провидура да затвори главаре у тамницу, што овај и изврши затворивши у тамницу 24 главара Црногорска. У то вријеме изиде и Василије из града к Црногорцима који су чекали изван града да виде што ће се учинити на договору которскоме. Кад виђеше Црногорци да Василије иде без главара, тада га запиташе куда су се дјели главари, а он им каза све како је било. Црногорци се расрдише на Василија и почеше викати као да је он био крив овој несрећи што се догоди у Котор.

„Није било куд ни камо но да се ради или ето, или миром ослободити главаре. Договориле се да се њихине провидуру писмо да пушти главаре-

Василије, колико је жалио своје Црногорце, обећаваше у писму да ће сам стојати у Котор док се развиди јесу ли затворени главари што год скривили, само да главаре пуште из тамнице.“ На ово пуно човјечности и љубазности писмо Василије прими нечовјечан одговор пунак нељудности какве су се могле изрећи само неовојеном надутошћу млетачких власти. Василије хоћаше да скрије ово нечовјечно писмо од главара црногорскијех, али ово примјетиши како се Василије мијењало и грозно кад је читао писмо, замоле га да им прочита да виде што Латини пишу, па да му реку: „одлици им како знаш Господару и чувај им образ као они тебе.“

Не мога бити друге по да им се чита писмо. Кад чуше главари што Латини пишу њиху, са оно мало Црногорца те ту бјеше, да ударе на град па да потуку ту поганију латинску; али им Василије не даде, но хоћаше опет да пише писмо и да моли лијешим начином да главаре пуште. Ово чинаше Василије једино због тога што му бјеше жао да му ту гину људи на етијене которскога града, и што се бојаше да му латини не погубе затворене главаре, а не због тога што би се бојао латинскога јунаштва. Но главари, који се набоше код њега, и војска, не дадоше му ово учинити, но „узеше Василија на руке, пише даље савременик, метнуше га на коња и поведоше у његов манастир, а главари и војска развиђоше се по племенима. Трећи дан послје овога чуда скупише се главари на збор и ту уговориле да егупе војеку и да једну иљаду људи пошљу више Намстројевића, једну иљаду више Грбља, једну иљаду више Црчаља и Доброте, једну иљаду више Рисна и Пераста. Ова војска имала је наредбу да држи ова племена и мјеста у затвор да људи из њих не могу отићи у помоћ Тивту гдје је хтјела да удари главна војска црногорска, па од тула на Котор и друга мјеста. Тада су били кронули Црногорци да се жестоко одвете Латинима за превару што им учинише у Котор. Четврти дан послје догађаја у Котор, сна ова војска била је искуљена. Василије је видно какво ће грдно зло пронаћи иза овога догађаја, те опет поче предузимати мјере како би се ствар свршила мирнијем начином. Замолу Црногорце да се зауставе и да се не упуштају у бој док он опет покуша мирнијем начином свршити ову снају, и таквијем начином избавити главаре из тамнице. Црногорци послушаше ову молбу Василијеву, а Василије одмах њихине сенату у Млетке писмо, 21. Новембра 1743, у којему писму наложи сенату све што се је догодило у Котор и у Црну Гору. Сенат, не из љубави спрема Црној Гори, но бојећи се да ће му приморје пронауту, написа одмах писма фенерал-провидуру у Задар, архиепискупу у Задар и Болду капетану од залива Бокско-каторског да ови предузму мјере да се умире Црногорци и да се таквијем начином спасе приморје од погибије. Сенат сувнише нареди да се одмах пуште главари црногорски из тамнице которске.

„Капетан Болду одмах дође под Котор са флотом^{*)} коју је имао на расположењу, те одмах тим дође, 23. Децембра 1743 године, напише Василију љубавно и пријатељско писмо^{**)} са молбом да порадји да умире Црногорце. У ието вријеме писаше Василију и фенерал-провидур из Задра, 17. Децембра и. г., и архиепискуп из Задра истога дана, и молвише Василија да прими на себе труд да се постави ред

^{*)} Разумије се ова је флота била доведена не да мјри, но да се бије с Црногорцима. М. Д.

^{**)} Боље је рећи пријерварно и лукаво. М. Д.

и поврати поремећени мир. Василије се човјечки, без прераве, одава овим позивима и свом се својом тврдом енергијом заузео да се мир и ред поврати. Но као и свагда ови мир дуго не траја, но се ослет почеше по границама старе свађе.“

Василије виђаше лијепо да сви ови преговори и уговори, који се чине са мљетачкима властима у Боку Которку, не приводе к ничему, да се овакво стање може продужавати безначајно, па жељши овоме стању крај учинити, ријешени се да иде сам лично у Млетке да се преговори са дуждем и сенатом.

Рђаво стање ствари не даде му чекати ни док се м. Сава врати из Русије. Василије отиде у Млетке године 1744 мјесеца Маја. По што је дошао у Млетке, предао је сенату писмени извјештај о свијема догађајима, који су се догађали међу Црном Гором и Приморјем, престаји сва зла која трпи и један и други народ због рђавих одношаја међу обје државе чему Црна Гора није била ништа крива јербо је показивала свагда добру вољу к држању мира и добродо пограничнога реда. Мољаше владу мљетачку да се предузму мјере к утврђењу мира. Ово писмо предао је сенату 20. Јунија 1744.

Разумије се обећања не било доста, али испуњено није ништа. И послито пута Василијевог у Млетке одношаја међу Црном Гором и Млеткама остали су иети. Да ћу се за сад ограничити овимјем што додје рекох о спошајима Црне Горе са мљетачком републиком. Без икаквога обраћањања видјеће се из овога човјечност, искреност, љубав к миру и поретку, јуначка одбрана части и народног достојанства са стране Црне Горе; цјевара, дукветво, интриге, и неовјешност са стране мљетачке републике. Дале у овој расправи среташемо се често пута са поствјенцима мљетачке владе према Црној Гори и још боље ћемо се увјерити о овјде реченоме.

А сада да се вратимо к мигрополиту Василију онамо гдје га остависмо на путу из Беча у Венецију. (Наставиће се).

„ГОРСКИ ВЈЕНАЦ“

ПРИКАЗАН ЊЕМАЧКОЈ ПУБЛИЦИ.

(Наставак).

Око тога историјског средништа свија се у љупком вијенцу читав низ слика из народнога живота Црне Горе, у којијема се јасно огледа карактер и ваични мишљења Црногораца.

При ратоборном карактеру Црногораца, као и Срба у опште, морала је наравно и њихова поезија узети претежно епски правац. У јуначким пјесмама живе стари јуначки козовски (Милош Обилић, Иван Косачић, Милан Топаџица, Бановић Страхиња и т. д.), који још и данас Црногорцима свијетле као узори; у јуначким пјесмама славе се и безбројни крвави бојени за независност Црне Горе, на бити поменути у тијем пјесмама уз најбоље јунаке свога народа, то је Црногорцу цијена, за коју ће радо живот свој дати. Свако јуначко дјело нађе свога пјесача, па се тако преноси е рода на род и подстиче потомство на подоба дјела. И у овом дјелу има ушлетено по-више таквијех пјесма. Ево једне, у којој је ошјевајан један догађај из борбе Црногораца против турског везира Шенђера :

„Три сердара и два војевода
Са њихово триста соколова,
Соко Баја су тридесет змајева,
Мријет' не ће, док свијета траје!
Дочекаше Шенђера везира
У врх равне горе Вртјелске,
И клаше се љетни дан до подне;
Не шће Србин издати Србина,
Да га свијет мори пријекором,
Траг да му се по прету кажује,
Ка' неврјојној кући Бранковића,
Но сви вали један код другога,
Цјевајући и Турке бијући.“

У њемачком пријеводу :

„Drei Serdare und zwei Vojevoden
Mit dreihundert ihrer grauen Falken,
Falke Bajo auch mit dreissig Drachen,
Sterben nicht, so lang die Welt bestehn' wird!
Sie erwarteten den Sendjer Vezier
Auf dem eh'nen Berge Vrtjeljka,
Schlugen sich den Sommertag bis Mittag;
Serbe wollte Serben nicht verrathen,
Dass die Welt ihm keinen Vorwurf mache,
Nicht dereinst mit Fingern nach ihm weise,
Wie nach Branković treulosom Hause,
Sondern fielen Einer nach dem Andern,
Lieder singend und die Türken schlagend.“

Зар није то, као да слушамо оне оне прослављене у свијету битке на Термопилама? А такви примјери патријетског самопожртвовања нијесу ријетки у Црној Гори, има их на свакој страни њихове крвљу исписане историје. Та зна и осјећа сваки Црногорац с племенитим поносом, да је само за то рођен да се жртвује на олтару српске слободе:

„Што утече испод сабље турске,
Што на вјеру праву не похули,
Што се не шће у ланце везати,
То се збежа у ове планине,
Да тинемо и крв проливамо,
Да јуначки аманет чувамо!
Дивно име и свету слободу! —
Све су наше главе изабране:
Момци дивни, исто ка' звијезде,
Што су до сад ове горе дале,
Сви падали у крваве борбе,
Пали за част, име и слободу...“

У њемачком пријеводу :

„Was dem Türkensübel ist entronnen,
Was den wahren Glauben nicht beschimpfte,
Was sich nicht in Ketten schmieden wollte,
Flüchtete sich her in diese Berge;
Dass wir sterbend unser Blut vergiessen,
Heldenmüthig das Vermächtniss hüten —
Stolzen Namen null die heilige Freiheit!
Auserwählt sind alle uns're Köpfe:
Präch'ge Bursche, herrlich wie die Sterne,
Welche bisher diese Berge gaben,
Alle fielen sie in blut'gen Kämpfen,
Fielen für den Namen und die Freiheit...“

(Свршиће се).